

ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ: ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

◆ 2023

**ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ
ТА КУЛЬТУРИ:
ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ,
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

13-14 грудня 2023 року

Міністерство культури та інформаційної політики України
Одеська національна наукова бібліотека

**ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ
ТА КУЛЬТУРИ:
ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ,
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ**

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

Одеса, 13–14 грудня 2023 року

Одеса
2024

УДК 719:[09+008]](06)

П 15

Упорядник Г. М. Шпак
Відповідальний редактор Л. В. Арюпіна
Переклад з англ. Н. М. Диба
Редактори: Н. Г. Майданюк, І. С. Шелестович

П 15 **Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація** : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з між-нар. участю, Одеса, 13–14 груд. 2023 р. / Одес. нац. наук. б-ка ; упоряд. Г. М. Шпак ; відп. ред. Л. В. Арюпіна ; пер. з англ. Н. М. Диба ; ред.: Н. Г. Майданюк, І. С. Шелестович. – Одеса : Бондаренко М. О., 2024. – 196 с. – Укр., англ.

ISBN

Учасники конференції – провідні фахівці в галузі бібліотекознавства, музеєзнавства й архівознавства та представники органів влади – розглядають всі аспекти діяльності щодо пам'яток писемності та культури: їх збереження, вивчення, популяризацію, зокрема в контексті нинішньої російсько-української війни, діляться відповідним досвідом, визначають найближчі перспективи, надають рекомендації.

Для провідних фахівців бібліотек, архівів, музеїв, наукових установ, реставраційних центрів України та зарубіжжя, книгознавців і культурологів.

УДК 719:[09+008]](06)

*Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.
Англomовні тексти подано в авторській редакції.*

ISBN

© Одеська національна
наукова бібліотека, 2024
© Автори статей, 2024
© І.М. Свістунова,
дизайн обкладинки, 2024

СЕСІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ПРАКТИКИ У СПРАВІ ЗБЕРЕЖЕННЯ, ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОМОЦІЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ:

ДОСВІД, ФОРМИ ТА ПІДХОДИ..... 102

Ростислав РОМАНОВСЬКИЙ

*Організація онлайн-доступу до архівних документів
та їх довідкового апарата: досвід Національного
архіву Фінляндії.....*

103

Валентина СУШКО

*Традиційні та новітні форми музейної комунікації
(проблеми та перспективи)*

108

Ольга СТЕПЧЕНКО, Тетяна КОВАЛЬ

*Цифрові проекти Інституту рукопису
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського:
виклики та вимоги часу*

110

Ольга САК

*Видавнича діяльність національно-культурних і політичних
товариств у Херсоні 1917–1921 років: популяризація культурного
спадку у віртуальному проєкті «Україніка»*

114

Ірина ГЛЄБОВА

*Дві портретні англійські гравюри ХІХ ст. із фондів Одеського
музею західного і східного мистецтва: проблема виправлення
історичних помилок в ідентифікації зображених осіб.....*

122

Ольга УГЛОВА

*Іполит Моргилевський – видатний музейник і дослідник
старовини (попередні підсумки дослідження фонду
ДНАББ імені В. Г. Заболотного).....*

127

Олена УВАРОВА

*Просопографічний потенціал метричних книг
Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви.....*

131

Євгеній ГОДОВАНІЙ

*Фотоальбом матроса Першої світової війни
як історичне джерело*

134

СЕСІЯ 3

БІБЛІОТЕКИ ЯК ДЖЕРЕЛЬНА ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І РОЗВИТОК

145

Наталія СВИТЛА, Галина ВОЙЦЕХІВСЬКА

*Перші кроки бібліотеки (Державна наукова архітектурно-будівельна
бібліотека імені В. Г. Заболотного)*

146

Олена УВАРОВА,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри суспільних наук
Одеського національного медичного університету.
Одеса, Україна

Просопографічний потенціал метричних книг Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви

Метричні книги як акти записів народження, шлюбів і смертей є важливим і порівняно достовірним джерелом для генеалогічних і просопографічних досліджень. Подаючи відомості про біографічні факти конкретної людини, ці документи комплексно висвітлюють історію цілих родин, різних етнічних громад, міграційних рухів, демографічних і соціальних змін тощо. Наприклад, залученню метричних книг до наукового обігу присвячені праці одеських дослідників Л. Г. Білоусової та С. Парадісопулоса [1; 9]; використанню їх як історичного джерела для створення просопографічних портретів греків Одеси – київського історика В. В. Томазова [8].

Грецькі поселенці в Одесі у XIX ст. активно брали участь у всіх сферах життя міста – торговельній, фінансовій, суспільній, культурній, політичній. Релігійним центром для них була Одеська Свято-Троїцька (Грецька) церква, метричні книги якої зберігаються в Державному архіві Одеської області у різних описах фонду № 37 «Херсонська духовна консисторія».

Опрацювання метричних книг відкриває значний просопографічний потенціал для дослідження родоводу й оточення відомих представників грецької громади, оскільки в цих книгах фіксувалися не лише імена, дати народження та хрещення дитини, але й відомості про батьків і хрещених батьків (імена, віросповідання, звання, титул, підданство). У разі шлюбу подавалася така сама інформація про наречених, їхніх батьків і свідків. На підставі цих даних можна дізнатися про факт народження дитини чи укладення шлюбу і виявити коло спілкування грецьких родин – чи було воно вузькоспрямованим на членів своєї громади, чи, як це і показують метричні книги, греки налагоджували сімейні та дружні зв'язки з мешканцями Одеси негрецького походження, з греками інших

українських міст (Ніжин) та з-за кордону (з австрійськопідданими, турецькопідданими). Окрім метричних книг, значну частину яких оцифровано і представлено на сайті Державного архіву Одеської області, у розпорядженні дослідників є 6 томів довідкового видання «Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. 1799–1920», що почало видаватися з 2000 року [2]. Використання архівного матеріалу дозволяє вивчати грецьку спільноту в рамках просопографічної розвідки.

Так, Іван Амвросіо – одеський міський голова у 1806–1809 та 1821–1824 роках, купець 1-ї гільдії, є прикладом активного учасника сімейних подій: його часто запрошували бути свідком укладення шлюбів у компанії з іншими відомими купцями – Олександром Кумбарі, Михайлом Палеологом, Іваном Прокопеусом.

Саме в метричних книгах Грецької церкви можна знайти записи про хрещення онуків відомого одеського історика та краєзнавця Олександра Михайловича де-Рібаса. Його донька Марія у шлюбі з Олександром Аристидовичем Ікономіді мала двох синів – Рафаїла (1908) та Аристида (1914) [2, с. 98–99].

Завдяки дослідженню збагатилися відомості ще про одного міського голову Одеси (1842–1845) – Костянтина Папудова, купця 1-ї гільдії. Так, скоріше за все, хибною можна вважати поширену в публікаціях думку, нібито він був сином купця Георгія Папудогло, хоч архівні матеріали і висвітлюють спорідненість цих родин. Крім того, К. Папудов мав родинні зв'язки з Родоканакі та Севастопуло, дружині – з Петрококіно, Раллі, Маврокордато. Спорідненість останніх яскраво прослідковується на прикладі Одеського жіночого благодійного товариства, до складу якого входило багато грекинь. Дружина К. Папудова Деспіна Пантеліївна (уродж. Родоканакі) була хресною матір'ю Іфігенії Родоканакі – доньки свого двоюрідного брата, купця Федора Родоканакі [6, арк. 149 зв.]. Дружина Федіра Родоканакі Орієтта Фомівна хрестила Катерину Маврокордато – доньку купця Матвія Маврокордато та його дружини Ангеліни [6, арк. 158]. Відома благодійниця і віце-голова товариства Роксандра Едлінг (Стурдза) була хресною матір'ю дітей Дмитра Інглезі (міського голови Одеси у 1818–1821 роках, купця 1-ї гільдії) – синів Дмитра, Івана і Аристида [4, арк. 160 зв.; 5, арк. 79 зв.; 6, арк. 148]. Дружина Дмитра Інглезі Катерина також була членом товариства.

Відомо, що Одеса дотична до Грецької революції за незалежність 1821–1829 років – саме тут містився осередок таємної організації «Філікі Етерія», що підготувала революцію. Не дивно, що її діячі були пов'язані з одеськими греками. У 1820 Микола Іпсілан-

ті (брат керівника «Філікі Етерії» Олександра Іпсіланті) був свідком при укладенні шлюбу одеського лікаря (у метричному запису вказаний як австрійськوپідданий) Петра Іпітіса з Оленою Серафіно [3, арк. 18]. Донька Петра Іпітіса Марія у 1850 році вийшла заміж за Степана Раллі – представника заможної грецької купецької родини міста [7, арк. 268 зв. – 269].

Вищенаведені приклади ілюструють просопографічний потенціал метричних книг Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви, на їх сторінках у тісному взаємозв'язку сплелися прізвища не лише відомих одеситів грецького походження, серед яких Вучіна, Петрококіно, Скараманга, Флогаті, Цицині, Кумбарі та інші, а й представників європейської історії – Мурузі, Суццо, Іпсіланті, Стурдза, Калімахі.

Подальше використання метричних книг як історичного джерела уможливить скласти сімейні родоводи одеських греків, простежити соціальні та економічні зв'язки всередині етнічної громади, в Одесі взагалі та за її межами.

Джерела

1. Білоусова Л. Г. Метричні книги Державного архіву Одеської області як джерело для дослідження міграцій та етноконфесійної історії Півдня України. *Архіви України*. 2015. № 2. С. 80–124.
2. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви / авт.-сост.: Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Чорномор'я, 2009. Ч. 6. 1907–1920 гг. 344 с. (Труды Государственного архива Одесской области ; т. 27).
3. Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф. 37. Оп. 3. Спр. 226.
4. ДАОО. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 330.
5. ДАОО. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 382.
6. ДАОО. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 428.
7. ДАОО. Ф. 37. Оп. 3а. Спр. 111.
8. Томазов В. Греки-хіосці на Півдні України (кінець XVIII ст. – 1917 р.): між традиціями національного самозбереження та практиками соціокультурної адаптації. Київ, 2020. 354 с.
9. Paradeisopoulos S. Nuptiality among Greeks of Odessa in 1800–1920: Records from Registers of the Holy Trinity Greek Church. *Black Sea History Working Papers*. Rethymnon, 2021. Vol. 2 : Port-Cities of the Northern Shore of the Black Sea: Institutional, Economic and Social Development, 18th – early 20th Centuries. P. 377–402.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ:
ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

Одеса, 13–14 грудня 2023 року

Українською та англійською мовами

Упорядник
Г. М. Шпак

Верстка
І. М. Свістунова

Підготовлено до оприлюднення
редакційним відділом
Одеської національної наукової бібліотеки

Підписано: 09.05.2024 р.
Обл.-вид. арк. 10,0
